

გიორგი ჟუჟუნაშვილი

ქართველები სარიყამიშის ბრძოლაში¹

ჩვენ შევიკრიბეთ, რათა გავიხსენოთ თითქმის ასი წლის წინ დატრიალებული ტრაგედია, მოვიგონოთ ტრაგიკულად დაღუპულნი (ვინც არ უნდა იყვნენ ისინი – დაღუპული, დაჭრილი და გაყინული 80 ათასზე მეტი თურქი ასკერი და 35 ათასზე მეტი რუსი ჯარისკაცი), პატივი მივაგოთ გმირებისა და უდანაშაულოთა ხსოვნას, ყურადღება გავამახვილოთ მიღწევებსა (თუ ასეთად რამე შეიძლება ჩაითვალოს ამ კაცთმოძულე ომში) და შეცდომებზე.²

დღეს, პირველი საყოველთაო შემლილობის ჟამს დაწყებული ომიდან თითქმის 100 წლის თავზე, მსოფლიო საზოგადოება და მისი ერთი მცირედი, მაგრამ მნიშვნელოვანი ნაწილი – მთელი წინა აზია კავკასიითურთ კვლავ გზასაყარზე, რთულ გეოპოლიტიკურ ინტრიგებში ჩაბმის საშიშროების წინაშე დგას. ჩვენ ვერ განვსაზღვრავთ, რამდენად შეძლებს ამ რეგიონის მოსახლეობა, აქ მდებარე სახელმწიფოების მესვეურები თავი აარიდონ სახიფათო „თამაშებს“, მაგრამ მეცნიე-

¹ მოხსენება წაკითხულ იქნა სართაშორისო კონფერენციაზე: Sarikamış Harekâtına Kartlan Gürcüler. საერთაშორისო კონფერენცია: Sarikamış Şehitlerimizin 96. Yılı. “Türkiye Şehitlerine Yürüyor”. 2011. 07-09 Ocak (იანვარი). Sarikamış (Turkey). მოხსენებას თან ახლდა სინქრონული თარგმანი თურქულ ენაზე.

² გავიხსენებთ შერიფ ბეის სიტყვებს: „სარიყამიში ჩვენთვის იყო არამართო გაკვეთილი, არამედ ჩვენი ისტორიის დიადი და ნათელი ფურცელი. მომავალმა თაობებმა უნდა იცოდნენ, რომ ჩვენ ამაყად შევეგებეთ ჩვენ ბედს. თურქეთის არმია იბრძოდა მთელი შემართებით. ჯარისკაცები დაიღუპნენ ყინვისა და მტრის ცეცხლისგან, მაგრამ არც ერთმა არ უღალატა თავის ქვეყანას“ (<http://www.nakshibendi.com/multimedia.html>).

რების, რეგიონის საზოგადოებრიობის კალია ყოველი ღონე იხმარონ, გამოიკვლიონ, ხმა აღიმადლონ, რათა მოვლენები მშვიდობიანად განვითარდეს: მტრობა და შური, საუკუნო დაპირისპირება გვერდზე გადადონ და მშვიდობიანად, ისე როგორც შეეფერებათ კეთილ მეზობლებს, მოლაპარაკების მაგიდასთან გადაწყვიტონ თავიანთი მომავალი.

გვინდა მადლობა გადავუხადოთ ჩვენს მასპინძლებს, რადგან საშუალება მოგვეცა ამ კრებულის წინაშე გამოსვლისა და ჩვენი მოსაზრებების წარმოდგენისა.

ჩვენი მოხსენება გვინდა რამდენიმე მიმართულებით წარვმართოთ. თითოეული მიმართულება, ჩვენი აზრით, აქტუალურია და საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს, მაგრამ კონფერენციის ფორმატიდან გამომდინარე რიგ საკითხებს მხოლოდ დავსვამთ.

1.

I მსოფლიო ომის თემატიკის ირგვლივ კვლევის დიდი ინტერესი საქართველოში ომის პროცესშივე წარმოჩინდა³. ქართული საისტორიო მეცნიერება, ისევე, როგორც აღდგენილი ქართული სახელმწიფოებრიობა ამ უდიდესი, ტრაგიზმით აღსავსე მოვლენის ფონზე დგამდა პირველ ნაბიჯებს. პირველი შეხებაც უფრო პოლიტიკური (ივ. ჯავახიშვილი, პ. ინგოროყვა...) და ხშირად ემოციურიც კი იყო.

დღეს არსებული მდგომარეობის მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ქართული საისტორიო მეცნიერება აღნიშნული საკითხების კვლევისას განიხილავს შემდეგ საკითხებს:

- საქართველოს ადგილი მსოფლიოს დიდ სახელმწიფოთა ურთიერთობებში;
- ქართული პოლიტიკური სპექტრის დამოკიდებულება ომის და მშვიდობის საკითხებისადმი;
- ამ ომში (მათ შორის სარიყაშიშის და სხვა ძირითად ბრძოლებში) მონაწილე ქართველ სამხედროთა მოღვაწეობის ამსახველი კვლევები.

³ დაწვრ. იხ. გ. კუტალაძე, გ. ჟუჟუნაშვილი. სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკა – საუკუნის ანალოგიები (წერილი პირველი). კავკასიოლოგიური ძიებანი. 1. 2009.

2.

დოკუმენტებისა და მემუარეების საკმაოდ დიდი ნაწილია გამოქვეყნებული. მაგრამ კიდევ მეტი გამოსაქვეყნებელია: მარტო საქართველოს საისტორიო არქივში 200-ზე მეტი ფონდი ეხება I მსოფლიო ომის თემატიკას და აქედან ათიოდე თუ იქნება დამუშავებული. თითქმის ხელუხლებელია ემიგრანტული არქივი და სხვა. სამუშაო ბევრია და მრავალმხრივი.

3.

სამხრეთ კავკასია რთული გეოკულტურის მქონე რეგიონია. აქ ერთმანეთს ხვდება არა უბრალოდ ორი ქვეყნის ნაწილი, არამედ ორი – დასავლური და აღმოსავლური ცივილიზაცია ურთიერთწინააღმდეგო იდეოლოგიითა და მსოფლხედვით აღჭურვილი. ევროპისა და აზიის ეს ვიწრო ყელი საუკუნეთა მანძილზე მნიშვნელოვან საომარ-პოლიტიკურ დაპირისპირებათა არენად რჩებოდა, ვიდრე XIX საუკუნის დასაწყისიდან რუსთა განუყოფელ ბატონობაზე დაფუძნებული თითქმის საუკუნოვანი კულტურულ-პოლიტიკური სიმშვიდე არ დასადგურდა.

პირველმა მსოფლიო ომმა კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა სამხრეთ კავკასიის უაღრესი გეოსტრატეგიული მნიშვნელობა, რაც, სხვათა შორის, კარგად დაინახა და შეაფასა გერმანული გეოპოლიტიკის კლასიკოსმა კარლ ჰაუსჰოფერმა. მსოფლიო ომმა სათავე ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობას დაუდო, შეპირობებულს ომის მონაწილე სუბიექტთა სამხედრო-პოლიტიკური სტრატეგიით, საომარ ოპერაციათა მსვლელობითა და რეგიონის ერთნაპოლიტიკურ ერთეულთა ამბიციით.

სამხრეთ კავკასია (საქართველო) გლობალური უსაფრთხოების გეოსტრატეგიული კვანძია, საინტერესო და საჭირო პერსპექტივების მომცველი. სპეციალისტები რუსეთის „საოკეანო სივრცეებისაკენ გაჭრის“ რამდენიმე გეოპოლიტიკურ ვექტორალურ მიმართულებას გამოპყოფენ:

- ✓ შავი ზღვის აუზი–დარდანელი–ეგეოსის ზღვა–ხმელთაშუა ზღვა–ატლანტის ოკეანე;
- ✓ შავი ზღვის აუზი–დარდანელი–სუეცის არხი–წითელი ზღვა–ადე-

ნის ყურე-ინდოეთის ოკეანე.

- ✓ კასპიის ზღვა-ვოლგის აუზი-ჩრდილო ყინულოვანი ოკეანე.
- ✓ კავკასია-ირანი (სამხრეთის გზით)-სპარსეთის ყურე-ომანი-არაბეთის ზღვა-ინდოეთის ოკეანე“.

ომის მსვლელობაში ნათლად გამოიკვეთა დაპირისპირებული სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკების პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები⁴:

მაგალითისათვის მოვიტანთ რუსეთის იმპერატორის ნიკოლოზ მეორისა და თურქეთის მთავრობის მეთაურის ენვერ ფაშას სიტყვებს:

იმპერატორი ნიკოლოზ II 1914 წლის მიწურულს საფრანგეთის ელჩთან მორის პალეოლოგთან საუბრისას ამბობდა:	„ერთიანობისა და პროგრესის“ პარტიის მიმართვა მოსახლეობისადმი. 1914 წლის 30 ივლისი (ამ დროს ოსმალეთის იმპერია ჯერ კიდევ ნეიტრალურია)
„იმ მსხვერპლისათვის, რასაც განიცდის რუსული არმია და რუსი ხალხი, იმისათვის, რომ ხალხი დარწმუნდეს ამ თავსმოხვეულ ომში მსხვერპლის მიზანშეწონილობაში, ვთვლი გონივრული იქნება, თუ... <u>მცირე აზია, ჩემი აზრით, გადაეცემა სომხეთს, მას ვერ დავტოვებთ თურქთა უღელქვეშ. ამის შემდეგ შემოვიერთოთ სომხეთი თუ არა?.. ეს დამოკიდებული იქნება თავად სომხებზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება მათთვის ავტონომიის მოწყობა. და ბოლოს, ჩემი ქვეყნისთვის უნდა უზრუნველყო სრუტეებში თავისუფალი</u>	„...განა ჩვენ შეგვეძლო არაფერი გვეკეთებინა იმ დროს, როდესაც ჩვენი მოკავშირენი ომს აწარმოებდნენ რუსეთთან, ჩვენს მოსისხლე, შეურიგებელ, საუკუნოვან მტერთან? ჩვენ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ მსოფლიო ომში ჩვენი მონაწილეობის მიზანს შეადგენს არა მარტო ჩვენი ქვეყნის გადარჩენა დალუპვისაგან. . . . არა . . . ჩვენ ვისახავთ უფრო უშუალო მიზანს – ჩვენი ეროვნული იდეალის განხორციელებას, რომელიც მოითხოვს, რომ ჩვენ დავამარცხოთ ჩვენი

⁴ დაწვრ. იხ. გ. კუტალაძე, გ. ჟუჟუნაშვილი. სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკა-საუკუნის ანალოგიები (წერილი პირველი). კავკასიოლოგიური ძიებანი. I.

გასვლა. ეს იდეები მართალია შორეულ პერსპექტივად მესახება. მაგრამ ორი დასკვნის გაკეთება კი შემიძლია: 1) თურქეთი უნდა განიღვნოს ევროპიდან და 2) კონსტანტინოპოლი ბოლოს და ბოლოს უნდა გადაეცეს თავისუფალ ქალაქად. ამასთან, მუსლიმებს უნდა მიეცეთ მათი წმინდა ადგილების და საფლავების უსაფრთხოება. ჩრდილოეთ თრაკია ენოს-მიდიის საზღვრებამდე უნდა გადაეცეს ბულგარეთს. დანარჩენი კი ამ ტერიტორიიდან ზღვამდე, კონსტანტინოპოლის შემოგარენის გარდა, რუსეთს. იხ.: <i>М. Палеолог</i> Царская Россия во время мировой войны. М. 1991. Гл. VIII. Мысли императора о будущем мире; <i>А. А. Гордеев</i>. История казаков. Великая война 1914-1918 гг. Отречение государя Временное правительство и анархия. Гражданская война. М. 1999, стр. 57-58).	მოსკოველი მტერი და გავაფართოვოთ ბუნებრივ საზღვრებამდე ჩვენი იმპერია“. იხ.: <i>ო. გეგინეიშვილი</i>, თურანიზმი და ოსმალეთის საგარეო პოლიტიკა. თბ. 1963. გვ. 105-106)
---	--

4.

სარიყაძის ოპერაცია — „ქართული“ სასწაული⁵

ომის ქრონიკების ჩვეულებრივ თხრობას უნდა ავარიდოთ თავი, რადგან აქ შეკრებილ საზოგადოებას კარგად მოეხსენება თითოეული დეტალი ამ ტრაგედიისა.

⁵ რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტარასი ვაშაკიძის საქციელს „რუსულ სასწაულს“ უწოდებენ. სწორედ ამ აზრის საწინააღდეგოდ გამოვიტანეთ სათაურში ასეთი დასახელება.

საუბარს დავიწყებთ ციტატით ერთ-ერთი თურქული საექსკურსიო გზამკვლევიდან: „თურქეთის ქალაქების შესახებ თხრობა გვინდა დავიწყოთ ართვინიდან, კავკასიის მარგალიტიდან... პირველად მოგიტყვით ყარსის შესახებ... აღმოსავლეთ ანატოლიის კლასიკური ქალაქიდან... თუ თქვენ შეხვალთ ყავახანაში, იქ მყოფი მოხუცი ყარსელისთვის დამახასიათებელი თეატრალურობით აუცილებლად მოგიყვებათ აჰმედ მუხთარ ფაშას გმირობის ან სარიყამიშთან ბრძოლისას თურქი ჯარისკაცების დაღუპვით გამოწვეული ტკივილის შესახებ“⁶.

ჩვენ შევხებით ამ ოპერაციაში ქართველი სამხედროების წვლილს. აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ მსოფლიო ომის დაწყებამდე კარგა ხნით ადრე რუსეთში შეიცვალა სახალხო ლაშქრის გაწვევის წესი და ყურადღება გადატანილ იქნა პროფესიონალ ჯარზე, რაც გარკვეულ უპირატესობას იძლეოდა, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში სახალხო ლაშქარს, რომელიც ძირითადად იკრიბებოდა მოხალისეებისაგან, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა⁷. კავკასიის ფრონტი იმ მიმართულებას წარმოადგენდა, რომელიც ორგანულად უკავშირდებოდა ამიერკავკასიაში მცხოვრები ხალხები რეგიონში მიმდინარე პროცესებს საკუთარ იმედებს უკავშირებდა. ეს ფაქტორი აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რადგან 1914 წლის შემოდგომისთვის სამხედრო შენაერთების დიდი ნაწილი (მათ შორის ქართული ნაწილები) გადაისროლეს აღმოსავლეთის ფრონტის სამხრეთ-დასავლეთ მიმართულებაზე ავსტრია-უნგრეთის წინააღმდეგ. ამ „შეცდომის“ მიზეზად მკვლევარები ასახელებენ ოსმალთა მიერ გამოცხადებულ ნეიტრალიტეტს.

1914 წლის ოქტომბერში რუსეთის იმპერიასა და ოსმალეთს შორის მყიფე მშვიდობა დაირღვა და დაიწყო საბრძოლო მოქმედებები კავკასიის ფრონტზე. როგორც ცნობილია, ენვერ ფაშას გეგმებში ამ რეგიონში უპირატესობის მოპოვებას განსაკუთრებული ყურადღება ექ-

⁶ <http://www.trtrussian.comtrworld/ru/>.

⁷ ნ. მოსეშვილი. ქართული სახალხო ლაშქარი XIX საუკუნეში და მისი მონაწილეობა რუსეთ-თურქეთის ომებში. სადისერტაციო მაცნე. თბ. 1998.

ცეოლა.⁸

ძირითადი მოვლენები კავკასიის მიმართულებით განვითარდა დეკემბერ-იანვარში. ენვერ ფაშამ გერმანელი მრჩევლების დახმარებით დაგეგმა მეტად გაბედული ოპერაცია: თურქული მე-3 არმიის სამ საარმიო კორპუსს რუსული ქვედანაყოფები უნდა შეეხოჭა სარიყამიშთან და თან გაერღვია ფრონტი ახალციხე-თბილისის მიმართულებით. სარიყამიშის მიმართულება შემთხვევით არ ყოფილა შერჩეული. ნ. კორსუნის თქმით: „ენვერს სარიყამიშთან მეორე ტანჯნბერგი ესიზმრებოდაო“⁹. ამ ბრძოლებში არა ერთი ქართველი იღებდა მონაწილეობას როგორც ერთი, ისე მეორე მხრიდან.¹⁰ ჩვენ ყურადღებას მხოლოდ რამდენიმე რჩეულზე გავამახვილებთ:

პირველი ქართველი, ვინც ამ ბრძოლებში არის მოხსენებული არის გენერალ ისტომინის მე-20 ქვეითი დივიზიის შტაბის უფროსი პოლკოვნიკი ნიკოლოზ თეთრუევი (თეთრუაშვილი), რომლის მოხსენებითი ბარათიდანაც პირველად შეიტყვეს თურქთა 20000 რაზმის მოძრაობის დაწყების სავარაუდო თარიღი (8 დეკემბერი). ამ თანამდებობაზე იგი იმყოფებოდა 1912 წლის ოქტომბრიდან. სარიყამიშთან ბრძოლებისათვის დაჯილდოვდა წმ. ვლადიმერის III ხარისხის ორდენით. 1915 წლის ივლისში კი დაინიშნა პენზის 121-ე ქვეითი დივიზიის მეტაურად. მოგვიანებით იბრძოდა გენერალ დენიკინის ნაწილებში. 1920 წელს ბოლშევიკებს ჩაუვარდა ტყვედ და დახვრიტეს.

საინტერესოა სარიყამიშის ბრძოლებში ორი ცნობილი ქართველი გენერლის ვასილ დავითის ძე გაბაშვილისა და ნიკოლოზ ნიკოლოზის

⁸ Mareşal Fevzi Çakmak. Birinci Dünya Savaşında Doğu Cebhesi, Genelkurmay Basımevi. Ankara. 2005.

⁹ Н.Г. Корсун. Сарыкамышская операция на Кавказском фронте мировой войны в 1914-1915 гг. М. 1941. стр. 19.

¹⁰ სამხედრო ექიმი ივ. თ-ძე იხსენებს: „16 დეკემბერს, დილაადრიან, ოსმალთა ჯარმა მედგარი იერიში მიიტანა ერთ-ერთი ჩვენი პოლკის წინააღმდეგ. სასტიკმა ბრძოლამ საღამომდის გასტანა. ოსმალო დამარცხდა და უკან დაიხია. ბრძოლის ველზე 1000-მდე მკვდარი დატოვა. ამ ბრძოლაში ჩვენ 300 კაცამდე დაგვიჭრეს. მათ შორის 2/3 ქართველი იყო“. ხოლო ტარასი ვაშაკიძის მოგონებებიდან ირკვევა, რომ დატყვევებულ თურქთაგან ბევრმა აღიარა, რომ „გურჯი“ იყო.

ძე ბარათაშვილის მონაწილეობა:

კასილ დავითის ძე გაბაშვილი – რუსეთის არმიის ქართველი სამხედრო მეთაური. მონაწილეობა მიიღო რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომში. 1908 წლის 28 ნოემბერს მიენიჭა გენერალ-მაიორის წოდება, ხოლო 1913 წელს – გენერალ-ლეიტენანტის. 1914 წლის სექტემბრიდან 1915 წლის ივლისამდე იყო კავკასიის სროლელთა III ბრიგადის მეთაური. 1915 წლის 17 მაისის უმაღლესი ბრძანებით დაჯილდოვდა წმინდა გიორგის IV ხარისხის ორდენით. 1915 წლის ივლისიდან 1916 წლის აგვისტომდე იყო კავკასიის გრენადერთა დივიზიის მეთაური. 1916-1917 წლებში იყო თბილისის სამხედრო კომენდანტი, რის შემდეგაც ის დაინიშნა ახლადშექმნილი ქართული სამხედრო კორპუსის მეთაურად, შექმნა საფუძველი მომავალი საქართველოს ეროვნული არმიისათვის. შეინარჩუნა უმაღლესი სამხედრო პოსტი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის განმავლობაში.

1914 წლის 11 დეკემბერს კავკასიის მსროლელთა მესამე ბრიგადა (6 ბატალიონისა და 4 ქვემეხის შემადგენლობით, სარდალი ვ. გაბაშვილი) გადაისროლეს ოლთისის რაზმის დასახმარებლად. 16 დეკემბერს ამ შენაერთს მოუწია სამჯერ აღმატებულ ძალებთან ჭიდილი და შეძლეს მტრის დამარცხება, თუმცა მალევე გამოიძახეს ყარსის მიმართულებით X თურქული კორპუსის წინააღმდეგ. 18 დეკემბერს გენერალი გაბაშვილის დასახმარებლად სარიყამიშის რაზმიდან გაიგზავნა გენერალ ბარათაშვილის დამრტყმელი რაზმიც. ამ რაზმებმა ასევე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს მე-3 თურქული არმიის გადარჩენილი ნაწილების განადგურებაში.

ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე ბარათაშვილი – კავალერიის გენერალი. დაიბადა ვლადიკავკაზში. 1912 წლის ნოემბერში დაინიშნა პირველი კავკასიური დივიზიის ხელმძღვანელად. ამ დივიზიასთან ერთად ჩაება ომში. თავი გამოიჩინა სარიყამიშის ბრძოლაში. მოგვიანებით მისი შენაერთი მონაწილეობას იღებს ე.წ. ევფრატის ოპერაციაში, მონაწილეობს ირანში პროგერმანული ძალების წინააღმდეგ ოპერაციაში. 1918 წლიდან სამხრეთ რუსეთის მოხალისეთა არმიაშია. 1920 წლი-

დან მიდის ემიგრაციაში. I მსოფლიო ომში მიღებული აქვს შემდეგი ჯილდოები: წმ. გიორგის სახელობის IV ხარისხის (1916 წ.) და საპატიო ლეგიონის (1916 წ.) ორდენები.

სარიყამიშთან ბრძოლებში თავი გამოიჩინა საქართველოს ეროვნულმა გმირმა ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილმაც. ომის დაწყებისთანავე ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი მოქმედ არმიაში გაიწვიეს. ის იბრძოდა აღმოსავლეთის ფრონტზე. იგი მძიმედ დაიჭრა და სამშობლოში დააბრუნეს. მოგვიანებით, თავისივე სურვილით, კავკასიის ფრონტზე გადაიყვანეს. ჩოლოყაშვილმა თავი გამოიჩინა სარიყამიშის ბრძოლაში. ციხე-სიმაგრე „არწივის ბუდეზე“, რომელსაც ქაქუცა იცავდა, თურქების შეტევის შემდეგ ის კვლავ დაიჭრა. ამ ბრძოლაში ჩადენილი გმირობისთვის ის ოქროს ხმლით დააჯილდოვეს.

განკურნების შემდეგ, 1915 წელს, ქაქუცა ჩაეწერა ახალდაარსებულ ქართველ ცხენოსანთა რაზმში, რომელიც ნიკოლოზ ბარათაშვილის ხელმძღვანელობით იბრძოდა ირანში.

და ბოლოს, „როდესაც ჩვენს შტაბს მივუახლოვდით, ისხან ფაშასთან მივედი და ვუთხარი: გენერალო, მე თქვენი კორპუსი ერთი ასეულით დავატყვევე.

ისხან ფაშა (მოგვიანებით მას ისტორიკოსები თურქ კორნილოვს დაარქმევენ – ავტ.) შეცბა, გაკვირვებისაგან თვალები გაუფართოვდა (მისი სახე არასოდეს დამავიწყდება), ხელი შუბლზე მიირტყა და წამოიძახა: „შაითან კაპიტან, შაითან კაპიტან“¹¹.

ეს მოხდა 22 დეკემბერს.

მოულოდნელი ამბისაგან ყველა (მტერიცა და მოყვარეც) გაკვირვებული დარჩა:

გენერალი იუდენიჩი იტყვის – „ეს ხომ შეუძლებელია!!!“; ხოლო გენერალი ბერხმანი თავის მოხსენებაში წერდა: „უსაზღვროდ მოხარული ვარ ჩემ ხელქვეით მყოფი ყველა წოდების სამხედროს სახელით მოვულოცო თქვენ მაღალკეთილშობილებას ესოდენ დიდი და სახელო-

¹¹ ტარასი ვაშაკიძის მოგონებებიდან (იხ.: დ. დათუაშვილი. სარიყამიშის გმირი ტარასი დავითის ძე ვაშაკიძე. საისტორიო მოამბე. ტ. 29-30. თბ. 1974, გვ. 534).

ვანი გამარჯვებაო“.

საქმე ეხებოდა 154-დერბენტის ქვეით კაზაკთა („Пластунский“) ათასეულის (პოლკის მეთაური – პოლკოვნიკი თავადი ნიჟარაძე) მე-14 ასეულის მებრძოლებისა და პირადად ასმეთაურის, კაპიტან ტარასი ვაშაკიძის მიერ თურქეთის III არმიის IX კორპუსის მთელი ხელმძღვანელობის დატყვევების ამბავს, რის შემდეგაც ამ ოპერაციის ბედი პრაქტიკულად გადაწყდა – რუსულ არმიებს რამდენიმე დღე დასჭირდათ IX და X საარმიო კორპუსების დარჩენილი ნაწილების გასანადგურებლად.

ჩვენ ქვემოთ მოვიყვანთ ცნობებს ტარასი ვაშაკიძის მოგონებებიდან:

1915 წლის 22 ივლისს დერბენტის 154-ე პოლკის მე-14 ასეულის მეთაური, კაპიტანი ტარასი ვაშაკიძე პოლკოვნიკ ს. ესაძეს წერდა: „1914 წლის 22 დეკემბერს ასეული ათეულებად დაფაჩვი და თურქების ბანაკისაკენ დავძარი. ვუბრძანე, სროლა არ აეტეხათ, რათა თურქები ცეცხლის მიხედვით ჩვენს რიცხოვრზე სიმცირეს არ მიმხვდარიყვნენ. თავად კი მარტო გავემართე მტრის პოზიციებისკენ. როდესაც მათგან ორასიოდე ნაბიჯილა მაშორებდა, დამტვრეული თურქულით შევძახე: „დაგვნებდით, დაყარეთ იარაღი, თორემ ყველას ამოგზოცავთ“. ცოტა ხნის შემდეგ ჩემთან თურქი ოფიცერი მოვიდა და დამტვრეული რუსულით მითხრა: „ბატონო ოფიცერო, ყველაფერი გადაწყვეტილია. კორპუსის მეთაური გთხოვთ, რომ სისხლი არ დაიღვაროს, გნებდებით“.

ვხედავთ, ისინი ძალზე ბევრნი არიან, ყველა შეიარაღებულია, მარტო ოფიცერი 100-ზე მეტი იქნება. საჭიროა მათი განიარაღება, მე კი საკმარისი რაოდენობის ხალხი არა მყავს. მიხვდებიან ცოტანი რომ ვართ. გამოსავალს ეშმაკობაში ვხედავ, ვუახლოვდები გენერალს (როგორც შემდგომ გამოირკვა, კორპუსის სარდალს ისხან ფაშას) და ხმა-მალლა ვუბნები: – ბატონო ოფიცერო, იარაღი შეგიძლიათ დაიტოვოთ.

გენერალი ფრანგულად მეკითხება. ვპასუხობ, რომ ვარ რუსეთის არმიის კაპიტანი, რომელსაც მათი დატყვევება აქვს დავალებული. რუსეთის არმიის ნაწილები პასუხს დაუყოვნებლივ ელიან.

– რა ძალები გყავთ? – მეკითხება გენერალი.

– აქეთ დივიზია დგას, იქით მზვერავთა ბრიგადა, აქვე კი ორი ბატალიონია ჩასაფრებული.

ამის შემდეგ მკითხა:

– საიდან ბრძანდებიო.

მეც ვუპასუხე:

– ქართველი ვარ, ქუთაისიდან¹².

– ვიცი, ვიცი ქუთაისიო. დაამატა.

– სად არიან თქვენი ოფიცრები?

– გორაკის მიღმა – გულში კი ვფიქრობ, რომ ასეულში სულ ორი პრაპორშჩიკი მყავს.

ამით ჩვენი მოლაპარაკება დასრულდა. ყველას ცხენებზე შეს-
ხლმა შევთავაზე. მე კი თავად ფეხით გავეშურე. თურქებს ეს გარე-
მოება მხედველობიდან არ გამოჰპარვიათ და გენერალმა თავის სამარ-
ქაფო ცხენი შემომთავაზა. გზაში სულ ვფიქრობდი ეშმაკობა არ შე-
მიტყონ თორემ სულ ჯოხებით გაგვრეკავენ-თქო.

ბედმა გამიღიმა. როგორც კი ხეობიდან გამოვედი, რუსეთის
არმიის ჩამორჩენილი ნაწილები დავინახე.

როდესაც ჩვენს შტაბს მივუახლოვდით, ისხან ფაშასთან მივედი
და ვუთხარი:

გენერალო, მე თქვენი კორპუსი ერთი ასეულით დავატყვევე.

ისხან ფაშა შეცბა, გაკვირვებისაგან თვალები გაუფართოვდა
(მისი სახე არასოდეს დამავიწყდება), ხელი შუბლზე მიირტყა და წა-
მოიძახა:

– შაითან კაპიტან, შაითან კაპიტან.

ამ სიტყვების მნიშვნელობას ვერ მივხვდი და იქვე მდგომ სომეხს
კვითხე: რას ამბობსო და მანაც მითარგმნა: „შაითანი“ ეშმაკს ნიშნავს“.

ამ ოპერაციის შედეგად ტარას ვაშაკიძის ასეულმა დაატყვევა თურ-
ქეთის III არმიის IX კორპუსის სარდალი ისხან ფაშა, სამი დივიზიის

¹² ტარასი ვაშაკიძე დაიბადა 1873 წლის 8 ივნისს ქუთაისის გუბერნიის ხონის უბნის სოფელ დიდ გუბში. მოგვიანებით მისი ოჯახი საცხოვრებ-
ლად გადავიდა ქუთაისში.

მეთაური, ორი დივიზიის მეთაურის თანაშემწე, 107 ოფიცერი და 1306 ჯარისკაცი; ნადავლის სახით ხელთ იგდო 8 ბარბაზანი, 24 ტყვიამფრქვევი, დიდი რაოდენობით ტყვია-წამალი და სხვა სახის ნადავლი.

ერთ-ერთ მოხსენებაში ტარასი ვაშაკიძე აღნიშნავდა, რომ მის ასეულს ნახევარი საათით რომ დაეგვიანებინა, თათბირზე შეკრებილი შტაბები დაიშლებოდნენო.

პირველი მსოფლიო ომის მკვლევარი, გენერალ-მაიორი ნ. კორსუნი ამ ამბების თხრობის შემდეგ აღნიშნავს, რომ „შაითან კაპიტანის“ მოქმედებების შემდეგ სამხედრო სტრატეგიის სახელმძღვანელოებში შევიდა პუნქტი, რომ შტაბების მოწყობა მთიან ადგილებში უსაფრთხოების განსაკუთრებული ზომების გარეშე დაუშვებელიაო.

ამ გმირობის გარდა, ტარასი ვაშაკიძის სახელს უკავშირდება, 1914 წლის 19 დეკემბერს („შაითანობამდე“ სამი დღით ადრე) 1 პოლკოვნიკის, 2 პოდპოლკოვნიკის, 3 კაპიტნის, 4 უმცროსი ოფიცრის და 182 ჯარისკაცის დატყვევებაც.

ყოველივე ამის გამო პოლკოვნიკმა ნიჟარაძემ ფრონტის სარდლობის წინაშე შეამდგომლობა აღძრა ვაჟკაცობითა და მოხერხებულობით გამორჩეული კაპიტან ვაშაკიძის წმინდა გიორგის მეოთხე ხარისხის ორდენით დაჯილდოვების შესახებ; 1915 წლის 31 ივლისს კი ტარასი ვაშაკიძეს წერდა კავკასიის მეფის ნაცვალის ვორონცოვ-დაშკოვი, რომ ანტანტის წევრი ქვეყნის – საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის – რაიმონ პუანკარეს ბრძანებით მას მიენიჭა საფრანგეთის სამხედრო მედალი: *medaille militaire*.

ამ ჯილდოების გარდა, პირველი მსოფლიო ომის მსვლელობისას სხვა ოპერაციების დროს გამოჩენილი გმირობისათვის ტარასი ვაშაკიძე დაჯილდოებული იყო წმინდა სტანისლავის მეორე ხარისხის ორდენით ხმლითა და ბაფთით, წმინდა სტანისლავის მესამე ხარისხის ორდენით, წმინდა ანას მესამე ხარისხის ორდენით ხმლითა და ბაფთით.

1915 წლის 18 ნოემბერს ტარასი ვაშაკიძეს გიორგობის დღესასწაულში მონაწილეობის მისაღებად ქ. მოგილოვში გაგზავნეს, სადაც ნიკოლოზ II-ც იმყოფებოდა. 26 ნოემბერს ამ უკანასკნელმა ქართველი კაპიტანი პირადად მიიღო და გამოჩენილი მამაცობისთვის

პოლბოლკოვნიკის ჩინი უბოძა.

1917 წლის თებერვალში რუსეთში რევოლუცია მოხდა, ნიკოლოზ II ტახტიდან გადადგა, ხელისუფლებაში დროებითი მთავრობა მოვიდა. რუსეთის არმია კი ბრძოლას კვლავ განაგრძობდა.

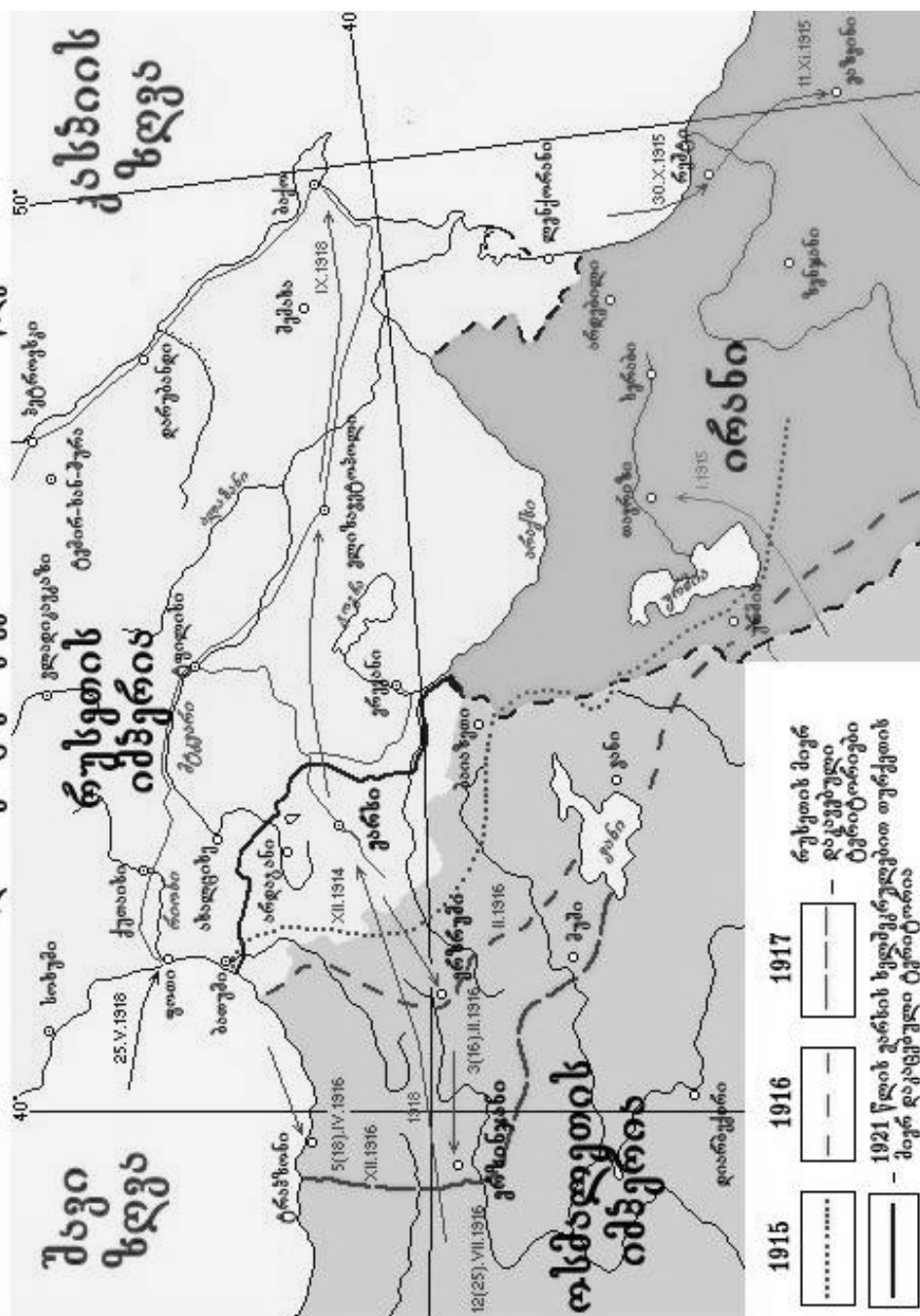
იმავე წლის მარტში ტარასი ვაშაკიძე დერბენდის 154-ე პოლკის მეთაურად დაინიშნა. მალე პირველი ქართული მსროლელთა პოლკი შეიქმნა და ტარასი უკვე მისი მეთაურის რანგში გვევლინება. 1917 წლის ნოემბრამდე იგი კავკასიის ფრონტზე იმყოფებოდა. ამის შემდეგ რუსეთის ჯარმა დაშლა დაიწყო. ჯარისკაცების უმეტესობა რუსეთში დაბრუნდა. თურქებთან ომს კი უკვე ამიერკავკასიის კომისარიატი განაგრძობდა.

1918 წლის 1 აპრილს ოსმალებმა ბათუმი აიღეს. მათ ბევრი სამხედრო პირი, მათ შორის პოლკოვნიკი ვაშაკიძეც დაატყვევეს¹³. რამდენიმე დღის შემდეგ თურქებმა ტყვეები ხოფას მიმართულებით წაიყვანეს. ტარასი ვაშაკიძე იცნო ერთ-ერთმა მებადრავემ. ხმლის ქარქაში ზურგში ჩაჰკრა და შეუძახა ისხან ფაშას სიტყვები: „შაითან კაპიტან“. პატიმრებს 5-6 კილომეტრი არ ექნებოდათ გავლილი, როდესაც კოლონას ცხენოსნები დაეწივნენ და ისინი უკან დააბრუნეს. ბათუმში ჩასულები კი კომენდანტმა მოულოდნელად გაათავისუფლა.

ოსმალთა ტყვეობიდან ტარასი ვაშაკიძე 24 აპრილს გათავისუფლდა, 8 მაისს კი მას გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა. 1918 წლის აგვისტოში, ტარასი პირველი ქართული დივიზიის მეთაურის თანაშემწედ დაინიშნა. ქართულ ჯარში იგი ბოლშევიკების მიერ საქართველოს დაპყრობამდე მსახურობდა. მეთაურობდა შენაერთებს აფხაზეთსა და სოჭის რეგიონში; ერთ ხანს იყო ტუაფსეს გენერალ-გუბერნატორი. საბჭოთა რეჟიმის დამყარების შემდეგ (1921 წ.) ვაშაკიძე გადადგა სამხედრო სამსახურიდან, თუმცა ქვეყანა არ დაუტოვებია და მუშაობდა ფინანსთა სახალხო კომისარიატში (1922-1932 წწ.). გარდაიცვალა 1937 წელს. დაკრძალულია თბილისში, ვაკის სასაფლაოზე.

¹³ იხ. გ. საითიძე. ლეგენდარული „შაითან კაპიტანი“. ჟურნ.: „ომეგა“ – საზოგადოებრივი ჟურნალი. № 4 (აპრილი). 2001, გვ. 76.

საბრძოლო ოპერაციები კავკასიაში. 1914-1918 წლებში

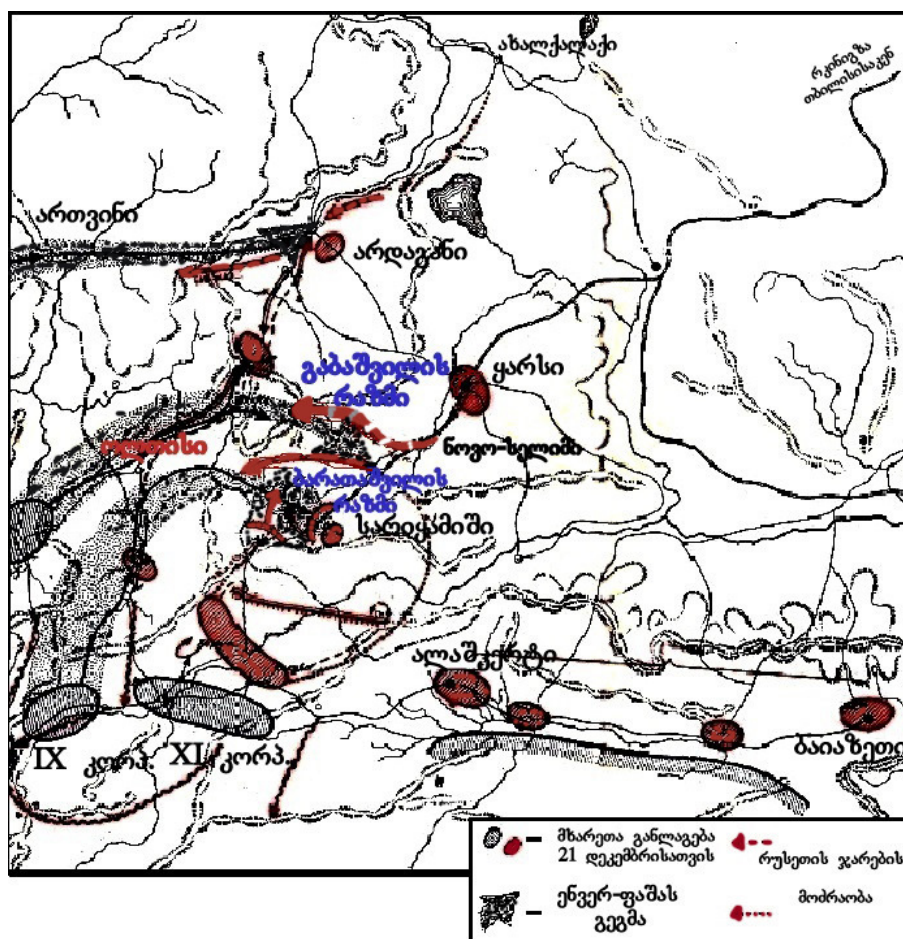

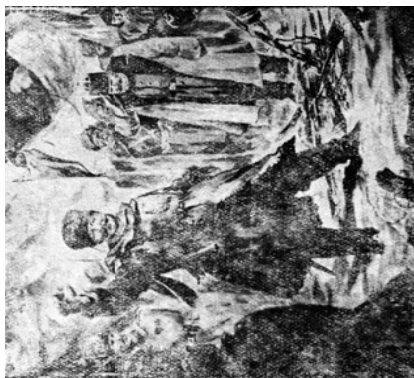

მარცხნიდან მეოთხე გენერალი გაბაშვილი
ადიუტანტებთან ერთად

გენერალი
ნ. ბარათოვი
(ბარათაშვილი)

„შეითან კაპიტანი“ - ტარასი ვაშაკიძე

მეორე რიგში მარცხნიდან მესამე კაპიტანი ტარასი ვაშაკიძე
ვარსი, 1914 წელი